

9. Chee Kong Yap, Khalid Awadh Al-Mutairi, Chernobyl nuclear catastrophe: lessons for sustainability and UNSDGs in health, energy, and environmental recovery — <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11896848/>, DOI: 10.3389/fpubh.2025.1552122

10. Кондратюк В.А. Безпека АЕС після Чорнобильської катастрофи та під час війни: спілкуємося з фахівцем — <https://kpi.ua/2024-chornobyl-safety>, Київський політехнік 2024, №15-16

11. Яна Борщ, Після Чорнобиля нам уже недостатньо рівня безпеки у 99,9% – Сівінський - <https://www.radiosvoboda.org/a/27691436.html>

12. Chernobyl Disaster - <https://byjus.com/current-affairs/chernobyl-disaster/>

УДК: 322.1+322.4

Медведєв О., ст. н. с.

Національний університет оборони України, Україна

МІСТИЧНЕ Й ПОЛІТИЧНЕ У ТВОРЧОСТІ ДОНЦОВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У сучасних умовах спадщина Дмитра Донцова, однієї з найвпливовіших постатей української політичної думки ХХ століття, набуває не лише історико-теоретичного, а й практичного значення. Вплив його політичної теології проглядається у гаслі «Армія. Мова. Віра» і у доктрині «Русского мира».

Ключові слова: політична теологія, націоналізм, містицизм, духовна ідентичність, мобілізаційний дискурс.

Medvedyev O., Sr. Researcher

National Defense University of Ukraine, Ukraine

MYSTICISM AND POLITICAL IDEOLOGY IN DONTSOV'S LEGACY AMID THE RUSSIAN-UKRAINIAN HYBRID WAR

Abstract. In the current context, the legacy of Dmytro Dontsov, one of the most influential figures in Ukrainian political thought of the 20th century, gains not only historical and theoretical significance but also practical relevance. The impact of his political theology can be traced in the slogan “Army. Language. Faith.” as well as in the doctrine of the “Russian World.”

Keywords: political theology, nationalism, mysticism, spiritual identity, mobilization discourse.

Політична теологія як дисципліна досліджує взаємний зв'язок між релігійними віруваннями та політичними структурами, аналізуючи, як релігійні ідеї впливають на легітимацію влади, формування суспільних норм і політичну поведінку. Карл Шмітт сформулював концепцію політичного як теологічного – ідею про те, що політична влада за своєю природою завжди містить релігійний підтекст. У другій половині ХІХ – на початку ХХ століття політична теологія набула нового значення. Вона стала важливим елементом модерних націоналістичних рухів, що використовували релігійну символіку та міфологію для консолідації суспільства.

Дмитро Донцов у своїй праці «Від містики до політики» (1957) підкреслював роль ірраціональних, містичних факторів у формуванні національної ідеї та політичної дії [2]. Він стверджував, що національне відродження починається з містичного усвідомлення власної ідентичності та покликання, яке згодом трансформується в активну політичну діяльність [3, с. 102].

Донцов розглядав релігію не лише як особистий чи соціальний феномен, а як фундамент національної ідеї. Він вважав, що без духовного підґрунтя націоналізм перетворюється на політичну ідеологію, позбавлену вищого сенсу, а відтак – нездатну мобілізувати народ на

боротьбу. У своїх працях він наголошував, що лише віра у вищу мету здатна зробити націю сильною.

Він наполягав, що нація не просто етнічна або політична спільнота, а духовний організм, покликаний виконати особливу місію в історії. У своїй праці «Націоналізм» писав: «Нація – це не лише політична, а й духовна спільнота, що повинна черпати свою силу у вірі» [3].

Це трактування перегукується з концепціями національного месіанізму, притаманними українській інтелектуальній традиції. Донцов вважав, що боротьба за незалежність повинна мати характер сакрального обов'язку, а її учасники мусять діяти не через раціональний розрахунок, а через релігійний фанатизм і жертвність. У книзі «Дух нашої давнини» він писав: «Нація не може існувати без віри. Не лише віри у власні сили, але й віри у свою місію, у свою святу справу» [4, с. 126].

Дмитро Донцов розглядав релігію не як самостійну метафізичну систему, а як ідеологічний інструмент, здатний консолідувати націю та слугувати підґрунтям для її духовного та політичного оновлення. У книзі «Церква і націоналізм» він формулює одну з ключових тез свого світогляду: відокремлення духовного від політичного є згубним для національної ідеї. Донцов виступає проти того, що називає «політичним несторіанством», під яким мається на увазі дуалізм у національному бутті – поділ між релігійним і державницьким. Як він зазначав, нація – це органічна єдність, і тільки тоді вона сильна, коли «ідея, воля й чин» єднаються в одному русі [5, с. 12].

Нація в його розумінні – це не просто формальний юридичний інститут чи механічне об'єднання громадян, а насамперед містичне тіло, що має глибоку духовну єдність, подібне до Христового тіла, яке покликане до спасіння через страждання та випробування. Лише у вогні безкомпромісної боротьби, за твердим переконанням Донцова, може народитися істинна національна ідентичність: «Хай ідея зіллється з кров'ю – тоді вона стане силою, а не мрією» [10, с. 65].

Один із найбільш розгорнутих викладів релігійно-національної концепції Донцова міститься в його програмному есе «Хрест проти диявола». «На диявола хрест, на неприятеля шабля!» – такий афористичний вислів уособлює подвійний обов'язок українця: боронити свою віру й свою землю [7, с. 15].

Відтак, слоган «Армія, віра, мова», сформульований 2018 року, цілком у руслі ідей Донцова відображає тісний зв'язок між національною безпекою, релігією та культурною ідентичністю, базується на військовій силі, духовній єдності та культурному самовизначенні [9].

Важко заперечити, що в гаслі, яке лише згодом стало загальнонаціональним, була політико-технологічна складова, так само, як і в концепції Донцова. Деякі дослідники відзначають, що він використовував християнську риторику радше як мобілізаційний інструмент, аніж прояв глибокої віри, і цитування ним Святого Письма не повинне вводити в оману. У трактаті «Від містики до політики» Донцова вражає глибина сакралізації політичної дії. Він постійно апелює до релігійної риторики, щедро використовуючи метафори хрестового походу, мучеництва, апостольства.

Ярослав Грицак відзначав, що Донцов використовував релігійну риторику радше як інструмент мобілізації, а не як прояв глибокої віри. Він писав: «Донцов не був релігійним мислителем у традиційному сенсі, але його націоналізм носив характер релігійного фанатизму» [1].

Іван Лисяк-Рудницький наголошував, що ідеологія Донцова була радше радикальною, ніж християнською. Він звертав увагу на те, що Донцов часто використовував Біблійну мову, але наповнював її войовничим (старозавітним – *прим. автора*) змістом, далеким від традиційного християнства.

Те ж саме можна сказати про ідеологію «Русского мира», яка є одним із найяскравіших прикладів використання політичної теології як інструменту імперської експансії, і яка за президентства Януковича активно поширювалася і в Україні. Путін 2007 року, говорячи про

основи «могутності росії», православну церкву порівняв із ядерною зброєю: “Обидві теми близько пов’язані між собою, тому що і традиційна конфесія Російської Федерації, і ядерний щит Росії - ті складові, які зміцнюють російську державність” [12].

Вельми показовим стало рішення “Всесвітнього російського народного собору”, очолюваного Патріархом Кірілом, в якому агресія росії проти України проголошена “священною війною”, на підставі чого Архієрейський Собор ПЦУ констатував, що Московська Патріархія створює “богослів’я війни”, в якому “християнські цінності свідомо відсуваються на другий план заради досягнення агресивних завдань політичного керівництва”, а “православний контекст” використовується владою “для легітимації власного панування [13, с.60].

Архієрейський Собор ПЦУ 11 травня 2024 року у зверненні до Вселенського Патріарха Варфоломія закликав його визнати ідеологію “Русского міра” не лише як етнофілетичну єресь, а як вчення, яке ставить РПЦ за межі християнства [11, с.31]. Однак, потребує все ж таки дискусії питання, чи достатніми є підстави розглядати зазначену доктрину як богословську і відтак класифікувати її як єресь, чи все ж таки її слід трактувати як політичну ідеологію та практику і проводити паралелі з нацизмом та фашизмом.

У підсумку, звернення до ідей Дмитра Донцова у контексті сучасної гібридної війни дозволяє глибше осмислити сакральні витоки української політичної суб’єктності. Його концепція духовно-містичної природи нації, у якій політичне й релігійне нерозривно пов’язані, відкриває шлях до переосмислення національної ідеї як не лише правової чи історичної категорії, а як вищої місії. У цьому сенсі можна вважати, що донцовська модель поєднання віри, волі та чину може стати основою нової хвилі українського національного мобілізаційного дискурсу, що черпає силу не лише з історії, а й із трансцендентного джерела.

Джерела та література

1. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
2. Донцов Д. Від містики до політики. Торонто: Спілка визволення України, 1957. 61 с.
3. Донцов Д. Націоналізм. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. 348 с.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини. Львів : Червона калина, 1991. 280 с.
5. Донцов Д. Церква і націоналізм. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=16835> (дата звернення: 29.03.2025).
6. Донцов Д. Хрестом і мечем. Торонто : Ліга визволення України, 1967. 320 с.
7. Донцов Д. Хрест проти д’явола. Торонто, 22. II. 1948. 16 с.
8. Квіт С.М. Дмитро Донцов: Ідеологічний портрет. Київ : Наш Формат, 2013. 488 с.
9. Куций Ю. Донцов: радикалізм і національна свідомість. *Науковий вісник*. URL: <https://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 15.03.2025).
10. Плахотнюк О. Дмитро Донцов і його вплив на формування національної ідеї. URL: <https://www.ukrlib.com.ua> (дата звернення: 12.02.2025).
11. Помісна церква. Український церковний вісник. К., 2024. N2. С. 31
12. Президент путін вважає, що російську безпеку зміцнюють ядерна зброя та православ’я. URL: <https://www.pravoslavie.ru/20667.html> (дата звернення: 06.12.2024 р.)
13. Саган О. Московський патріархат як складова нинішньої гібридної війни проти України: ідеологічний та політичний аспект діяльності. Цит за Релігійний чинник та його використання у сучасній гібридній війні. Збірник матеріалів круглого столу дискусією Тернопіль, ТНТУ імені І. Пулюя, 18 листопада 2022 р. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. 81 с. 60.